

Ця історія - не про брильянти і золото. Золота і брильянтів на світі багато.

А є речі, яким немає ціни. Вони в тисячі разів дорожчі за золото і коштовне каміння.

Це - мистецькі твори Тараса Шевченка.

Уявіть собі, що їх немає. Що вони якимось чином зникли. І ви зрозумієте, яке величезне провалля виникло б в історії нашої культури, нашого мистецтва.

Отож слухайте правдиву історію про те, як ці скарби були врятовані від загибелі.

- Це сталося в перші дні Великої Вітчизняної війни.

10 липня 1941 року почалися запеклі бої на підступах до Києва, Місто дихало грозою. Все частіше й частіше ворожі бомби рвалися на вулицях столиці України.

Вивозили на Схід обладнання заводів і фабрик. Евакуювали підприємства та установи, навчальні заклади,

Евакуювали і нещодавно відкритий Музей Тараса Шевченка. Картини, малюнки, рукописи, особисті речі великого Кобзаря пакували в ящики та відправляли на пристань - там їх мав забрати пароплав і відвезти до Дніпропетровська, а звідти - залізницею - на схід.

Проте двері Музею були завжди відчинені. На стінах висіли фотокопії та репродукції з Шевченкових картин. Музей мав бути відкритий до останнього дня оборони Києва, він надихав бійців на подвиг.

Яків Павлович Затенацький уже не працював. Він влаштувався на іншу роботу. Бо зараз, у ці дні, потрібна була кожна людина.

Проходив повз Музей, а серце стискалося болем... Скільки літ віддав йому, збирав твори Кобзаря, йото мистецьку спадщину.

Він ішов і думав про те, де зараз вони, Шевченкові картини. Як їх приймуть на новому місці? В чиї дбайливі руки вони потраплять?

- Якове Павловичу! Якове Павловичу!

Затенацький озирнувся, його наздоганяла старенька жінка - прибиральниця музею Шевченка.

Вона звільнилася того ж дня, що й він.

- Якове Павловичу! Ви ще в Києві?

- Як бачите.

- Ось послухайте мене. Я була на пристані.. Шевченко наш іще не евакуйований!

- Що ви кажете?

- Оце була на пристані й пізнала наші ящики. А пароплав давно пішов.

Що ж робити?

- Ходімо спочатку в музей,- запропонував він,

- Я вже там була. Казала Але там лише одна людині Вона не зможе кинути музей.

- Щось придумаємо..

Ящики лежали на березі. Навколо сновигали військові, вантажники переносили на пароплави якість обладнання. Пароплави, навантажені до краю, відходили від пристані.

- Водою небезпечно. Може все загинути,- вголос подумала прибиральниця.

- А як поїздом до Харкова, а там., - запитав Яків Павлович.

- Теж небезпечно. Кажуть, що дорогу десь перервали. Але ж нічого іншого не придумаєш!

Вони найняли візників, Разом із ними повантажили ящики і рушили до Меморіального будиночка Шевченка у Хрещатицькому завулку.

Привезли. А що робити далі?

Заступник наркома освіти порадив:.

- Негайно відправляйте залізницею! Негайно! Я зараз випишу потрібний документ.

Але хто ж поїде? Прибиральниця не може. У Затенацького сім'я - дружина й хвора дочка.

- Поїду я, - рішуче сказав Яків Павлович.

..На вокзалі спочатку і слухати не хотіли. Експонати??? Тут ось важливіші речі не встигаємо відправити!

- Шевченкові експонати! - захриплим голосом вигукнув Затенацький. - Картини, малюнки, офорти, рукописи...

- Шевченкові?! Де ж ви раніше були? Двадцять днів уже бої під Києвом, а ви тільки оце додумались!

Довелося пояснити, що й до чого.

- Добре! - похмуро сказав начальник вокзалу. - Обладнання відправимо іншим вагоном А це - зараз.

- Вантажте!

Перед від'їздом Яків Павлович навідався додому, обняв дружину, дочку.

- Чекайте, скоро повернуся.

..Сім днів і сім ночей їхав поїзд від Києва до Харкова. Ворог немилосердно бомбив дорогу.

Кілька осколків та куль пробрили вагон.

Шостого серпня, змучений та охлялий, Затенацький розмовляв у Харкові з наркомом освіти України:

- Музей Шевченка тут, Сергію Михайловичу. Привіз.

- А сім'я?

- У Києві.

- Та як же це так? Там же тепер такі бої! Негайно заберіть сім'ю!

- А як же з музеєм?

- Треба передати в надійні руки. У Харкові є галерея Шевченкових картин. Там працював Микола Іванович Мацапура.

Зараз Мацапура командував взводом.

- Розумієте, - розповідав Микола Іванович, - Харків бомблять, галерея стоїть. А ну як бомба влучить у неї? Це ж повна смерть картинам! Я до комісара. Кажу. "Товаришу комісарє! Треба все це зберегти. Дозвольте у вільний час." Він каже: "Давай! Розумію! Бери солдатів - ночами робіть своє діла." От ми і взялися. Кілька ночей пакували картини. Тепер добиваємось вагона.

Затенацький передав Мацапурі ящики, привезені з Києва, а сам поїхав назад.

Кілька разів бомбили поїзд, яким він їхав до столиці. Довелося не один кілометр пробігти під обстрілом. Нарешті якось дістався до Києва. Далі товарний поїзд не йшов. Тут же, на станції, позадирили вгору свої цівки тридюймовки і били по Голосієвому.

Затенацький встиг забігти додому, забрати дружину й дочку і якимось чином сісти на поїзд, що рушав до Харкова.

А тим часом Мацапура таки добився вагона

Бійці навантажили ящики,

- Куди ж відправляєте? До якої станції? - запитали на вокзалі.

- Не знаємо. Пишіть на квитанції і на вагоні: "На схід". От і все. Мацапура лишився зі своїм взводом у Харкові. Разом з усіма

захищав це місто. Потім були бої під Валуйками.

Пізніше Микола Іванович опинився на заводі в Куйбишеві. Працював там півтора року.

А тим часом в Уфі було відкрито музей Шевченка Тут же перебувала і Академія Наук УРСР. 1943 р. директор музею Є. П. Кирилук якимось чином знайшов Мацапуру і викликав його до себе.

- Ви працювали в Харківській галереї? Де зараз її експонати? Микола Іванович розповів усе по порядку.

- Треба негайно розшукати, - розхвилювався Кирилук.

І Мацапура поїхав шукати. Дізнався, що поїзд, який віз і Шевченкові картини, розвантажувався в Абакані. Поїхав туди. Але там знайомих ящиків не було.

- їх перевезли до Новосибірська, - сказали йому. Поїхав у Новосибірськ. Але й там нічого не було.

- Тут, власне, є якісь картини, але з Третьяковської галереї. Микола Іванович став передивлятися кожну картину. І раптом

між полотнами Рєпіна, Саврасова, Левітана, Крамського побачив знайомі твори Тараса Шевченка. Один, - Другий - . Третій..

Півтора місяці Микола Іванович розбирав фонди Третьяковки, відшукував картину за картиною, малюнок за малюнком

Тут же, в Новосибірську, застала його звістка про визволення Києва.

Лютувала війна, йшли на Захід ешелони з боєприпасами, танками, літаками. Рухався між ними і ешелон, що віз Шевченкові картини.

24 квітня 1949 року Музей Т. Г. Шевченка було урочисто відкрито знову.

Яків Павлович Затенацький та Микола Іванович Мацапура, які стрілися тільки по війні, радісно усміхалися, проходячи залами музею. І мало хто здогадувався, чому на очах цих двох літніх людей блищать сльози радості.

Оце, власне, і вся історія. Яків Павлович Затенацький нині кандидат мистецтвознавчих наук. Микола Іванович Мацапура вже на пенсії. На відповідальних посадах працюють і колишній нарком освіти та його заступник. Невідома доля прибиральниці музею та комісара, який допомагав Мацапурі рятувати галерею картин у Харкові.

Якщо вам потраплять до рук сьомий та восьмий томи академічного видання творів Шевченка (або ж перший та другий томи його мистецької спадщини), то серед прізвищ упорядників ви знайдете й прізвища героїв цієї розповіді.